

5

Het lagere denken

Wij zullen nu overgaan tot de studie van het derde gedeelte waaruit onze persoonlijkheid bestaat, dat het “lager mentale” lichaam wordt genoemd. Waarom lager? Tijdens de uiteenzetting over de samenstelling van de mens hebben we gesproken over een zeer belangrijke schakel midden in het mentale gebied, die als het ware een scheidslijn vormt tussen de persoonlijkheid en de individualiteit of het hogere Zelf. De materie van het mentale gebied verschaft zo de goddelijke vonk twee verschillende omhulsels; er zijn twee mentale voertuigen, het ene dat zijn materie ontleent aan de drie hogere ondergebieden van het mentale gebied is het hoger mentale lichaam, ook wel het “oorzakelijke” lichaam genoemd; het andere dat zijn materie ontleent aan de vier lagere ondergebieden van het mentale gebied, is het lager mentale lichaam. Deze voertuigen staan helemaal los van elkaar: het lager mentale lichaam is nauw verbonden met het astrale lichaam, omdat zij beiden voertuigen zijn voor het bewustzijn van de persoonlijkheid, terwijl het hoger mentale lichaam een van de voertuigen is voor het spirituele bewustzijn. De brug tussen persoonlijkheid en hoger Zelf bevindt zich zo op het mentale gebied. Hieruit blijkt het belang dat we zouden moeten hechten aan de studie van het denken en de twee uitdrukkingen ervan.

De theosofische literatuur leert ons dat de verschillende lichamen van de mens zich meer ontwikkelen, zich meer organiseren, naar gelang de evolutie van de mensheid voortschrijdt en dat ieder groot ras een bepaalde taak te verrichten heeft. De taak

van het vijfde ras, waartoe wij behoren, is juist de ontwikkeling van het lager mentale lichaam. Deze ontwikkeling is nog niet voor de hele mensheid bereikt, maar slechts gedeeltelijk gerealiseerd, wat verklaart waarom het bevattingsvermogen van mens tot mens verschilt en waarom bijna al onze problemen hun oorsprong vinden in het lagere denken.

Het lager mentaal lichaam, dat ei-vormig is, is zoals wij al gezegd hebben gemaakt van materie die ontleend is aan de vier lagere ondergebieden van het mentale gebied. De min of meer verfijnde samenstelling wordt bij de geboorte bepaald, zoals dat ook het geval is bij het astrale lichaam, door de trilling die is vastgelegd in het mentale permanente atoom, waarin de essentie van de mentale ervaringen uit de voorgaande incarnaties ligt opgeslagen.

Naar aanleiding van de materie waaruit het mentale lichaam is opgebouwd, moeten we nog iets zeggen over wat we de "elementale essentie" noemen (wat we ook al hadden kunnen doen naar aanleiding van het astrale lichaam). Wat is deze elementale essentie? We hebben gezegd dat het leven dat een menselijk wezen bezielt door de ervaringen van het minerale, het plantaardige en het dierlijke stadium is gegaan, voordat het het menselijk kon betreden. Maar als we in overweging nemen dat het leven afdaalt, of zich uitstort, vanaf de goddelijke gebieden tot op het fysieke gebied, dat het diepst ingedaald in de materie en het meest naar buiten gekeerd is, voordat het terugkeert naar de goddelijke gebieden, dan constateren we, dat het minerale rijk zich op het laagste punt van de cirkel bevindt, het verst verwijderd van het Goddelijke. Wat gebeurt er met het leven op de dalende boog, d.w.z. vóór de minerale ervaring? Een uitstorting van goddelijk leven, een emanatie van goddelijke geest, of een levensgolf - hoe we het noemen of welk beeld we gebruiken om te proberen ons een proces voor te stellen dat ons denkvermogen te boven gaat is niet zo belangrijk - vindt plaats in de materie van het universum. We zullen niet proberen ons voor te stellen, wat er gebeurt op het nirvanische en boeddhische gebied. Wanneer de levensgolf op het mentale gebied aankomt, wordt dat in de theosofische literatuur de "elementale essentie" genoemd. Deze levensgolf stroomt dus als elementale essentie

door het hoger en lager mentale en door het astrale gebied heen, voordat zij het fysieke gebied bereikt en het mineralenrijk bezielt, om daar minerale ervaring op te doen. Dit indalende leven doordringt de materie van deze verschillende gebieden en dus ook de materie waaruit het oorzakelijk lichaam, het lager mentale lichaam en het astrale lichaam zijn samengesteld. Welnu, ontwikkeling, evolutie voor deze levensgolf is een indalen in de materie, terwijl voor de mens het tegenovergestelde geldt. Daarom stuiten we in onze voertuigen op zo'n grote weerstand om enige zuivering te ondergaan. Het is inderdaad zo dat de mens erin moet slagen zich te verheffen door middel van een instrument dat samengesteld is uit materie die door een krachtig instinct naar beneden getrokken wordt. Laten we niet vergeten, dat de elementale essentie krachtiger van aard en duidelijker bepaald is op het astrale gebied dan op het mentale; zij is daar reeds verder geëvolueerd, ontwikkeld. Daarom kan men constateren dat het in zekere zin makkelijker is om het denken tot rust te brengen dan de emoties. De moeilijkheid die men moet overwinnen op het niveau van het lager mentale lichaam is niet langer de heftige tegenstand die men aantreft op het niveau van het astrale lichaam, maar is eerder een neiging tot verstrooing en tot rusteloosheid, omdat de mentale elementale essentie in voortdurende beweging, minder georganiseerd en heel onstabiel is. Daarom is er misschien minder krachtsinspanning nodig, maar zeker meer doorzettingsvermogen, meer aandacht, meer waakzaamheid om het lager mentale lichaam duurzaam tot rust te brengen.

Wat zijn de functies van dit lager mentale lichaam? We hebben gezien dat de trillingen van de fysieke wereld, die door middel van de zintuigen worden opgevangen, door het astrale lichaam worden omgezet in gewaarwordingen. Het lager mentale lichaam neemt deze vervolgens over en zet ze om in waarnemingen, d.w.z. het mentale lichaam brengt beelden voort, beelden door middel van het gehoor, door de reuk, de smaak, de tast, zo goed als visuele beelden door het gezicht. De tweede functie van het lager mentale lichaam is het combineren van deze verschillende beelden tot een globale indruk die, wanneer die wordt opgeslagen in het geheugen, het vervolgens mogelijk

maakt om een indruk van het geheel te krijgen terwijl er maar een gedeelte wordt waargenomen: een geur, een toon zijn in staat een voorwerp op te roepen dat men niet ziet. Voor deze combinatie van beelden legt het lagere denken verbanden door vergelijking, compensatie, verbeelding en analyse. De derde functie bestaat hierin dat het mentale lichaam de zintuigen prikkelt om te reageren op een waarneming. Wanneer een hand die iets aanraakt zich direct terugtrekt, is die opdracht uit het denken gekomen, hoewel we ons daar niet van bewust zijn, gezien de snelheid en het automatisme waarmee dit proces gepaard gaat.

Het is de tweede functie van het lager mentaal lichaam om verbanden te leggen die nu onze aandacht zal vragen. Het leggen van verbanden nu noemt men "denken". De kwaliteit van de verbanden, d.w.z. van de gedachten, hangt niet alleen af van de kwaliteit van de beelden die we verzamelen door onze waarnemingen, maar ook en waarschijnlijk nog meer van de kunst om de beelden samen te voegen. Het lager mentale lichaam is het orgaan van de concrete gedachte, van het denken dat onderscheid ziet tussen de dingen. We merken nog op dat de mentale beelden de onderwerpen van waarneming vervormen door de beperkingen die eigen zijn aan onze zintuigen, die als filters functioneren. Het lagere denken kent de dingen niet zoals ze zijn, maar alleen hun weerschijn: die zich in ons denkvermogen vormt en naar buiten wordt geprojecteert. Wij denken dat datgene wat we waarnemen objectief bestaat zoals we het waarnemen. In feite is datgene wat we waarnemen een mentaal, subjectief beeld dat zich in ons gevormd heeft. De buitenwereld bestaat, maar we zien haar niet zoals zij is. Wij zien slechts de afspiegeling die zich vormt in ons denken.

Voor we de studie over hoe wij kunnen werken aan ons lager mentale lichaam aanpakken, moeten we duidelijk het verschil aangeven tussen het denken, de gedachte en het lager mentale lichaam. We hebben gezegd, dat op alle gebieden van manifestatie, bewustzijn en energie aanwezig zijn. Op het mentale gebied komt het bewustzijnsaspect overeen met wat het denken, de gedachte wordt genoemd, terwijl het energie-aspect, materie in de ruimste zin van het woord, het lager mentale lichaam vormt.

Op het atrale niveau is het bewustzijnsaspect emotie, gevoel; het energie-aspect is dan het astrale lichaam. Wanneer het spirituele bewustzijn in de persoonlijkheid aankomt, drukt het zich mentaal uit, als gedachte op het gebied van het lagere denken. Het drukt zich uit als emotie, als gevoel op het astrale gebied. En het drukt zich uit als lichamelijk bewustzijn op het fysieke gebied. Op ieder gebied maakt het gebruik van een werktuig, een ander instrument. Om zich als gedachtevorm te kunnen manifesteren maakt het bewustzijn gebruik van het lager mentale lichaam. Om zich als emotie te uiten, maakt het gebruik van het astrale lichaam, enzovoort.

Het is dus nodig het mentale instrument te verbeteren om een betere uitdrukking van het bewustzijn in de vorm van denken mogelijk te maken. Het is onvermijdelijk dat het gereedschap de uitdrukking van het bewustzijn verandert en beperkt, maar we kunnen proberen de beperking zo klein mogelijk te houden en een al te grote versluiering te vermijden. Wat het fysieke en astrale lichaam die we reeds bestudeerd hebben betreft, was het de eerste dat ons te doen stond deze lichamen te objectiveren. Is het mogelijk het lager mentale lichaam te objectiveren? Om een voertuig te objectiveren moeten we er afstand van kunnen nemen. Daar het lager mentale lichaam de grens vormt van de persoonlijkheid, is het onmogelijk voor de mens die zich identificeert met zijn persoonlijkheid, zijn ik - het merendeel van ons doet dit - om zich te distantiëren. In het huidige stadium van onze evolutie is de mens in feite zijn lagere denken. "Ik denk, dus ik ben". Denken en zijn lijken niet te scheiden en het lagere denken en het ik zijn één.

Er is een zeer belangrijke overeenkomst tussen het ik-besef en het lagere denken. Het ik is per definitie datgene, wat zich plaatst tegenover het niet-ik, het is de uitdrukking van afgescheidenheid. Als er een ik is, is er de ander, de anderen. En het lagere denken is ook het domein van afgescheidenheid: het opmerken van verschillen, wat zoals we gezien hebben een functie van het lager mentale lichaam is, brengt de tegenstelling tussen die verschillen mee, wat afgescheidenheid betekent zolang de mens zich blijft identificeren met zijn persoonlijkheid. Vandaar dat het lager mentale lichaam en het ik-besef elkaar

zeer aantrekken, want ze versterken elkaar wederzijds en houden het bewustzijn gevangen in de persoonlijkheid, ermee geïdentificeerd, wat iedere werkelijke beheersing en iedere diepe zuivering onmogelijk maakt.

Wanneer we ons lager mentale lichaam denken te beheersen, wat gebeurt er dan? Een deel van het lager mentale lichaam probeert een ander deel van datzelfde mentale lichaam te beheersen, een gedeelte van het ik probeert een ander gedeelte van datzelfde ik te overheersen. Het is makkelijk te begrijpen dat een dergelijke taak tot mislukking gedoemd is. En toch is het dat, wat wij allen min of meer doen, met de beste bedoelingen van de wereld, ten koste van voortdurend herhaalde inspanningen, die steeds vruchteloos blijven. Het zijn deze pogingen die hun uitgangspunt in het ik hebben en die door Krishnamurti en veel andere leraren afgewezen worden, omdat zij van geen enkel nut zijn op het spirituele pad. Zij hebben geen ander resultaat dan het ongevoeliger maken van het ik, dat wil zeggen dat zij de afgescheidenheid nog groter maken en de communicatie tussen het hogere Zelf en de persoonlijkheid nog hermetischer afsluiten. Om het lager mentale lichaam te kunnen beheersen, moet men zich boven het ik kunnen plaatsen en om zich boven het ik te kunnen stellen, moet de identificatie met de persoonlijkheid ophouden, wat veronderstelt dat de beheersing over het lager mentale lichaam al gerealiseerd is. Hoe kunnen we dit schijnbaar onoplosbaar probleem oplossen?

Laten wij proberen de werking van het lager mentale lichaam te begrijpen, het mechanisme van het ik. Allereerst moeten we opmerken, dat het ik-besef voor onze ontwikkeling noodzakelijk is, maar slechts tot op zekere hoogte. Sri Aurobindo zegt ons "het ik dat is wat ons helpt ons te individualiseren en dat wat ons verhindert goddelijk te worden". Men zou hetzelfde kunnen zeggen van het lager mentale lichaam, alhoewel dat op zichzelf geen obstakel vormt. Het is het slechte functioneren van dit lichaam, dat ons verhindert goddelijk te worden. We hebben gezegd dat het denken de verschillen waarneemt, het ziet de wereld in zijn verscheidenheid. Het dient om te zien, om waar te nemen wat er is, hier en nu. Maar een eerste vertekening ontstaat door het vaststellen van een waardebepalings voor deze

verschillen, door te oordelen, een voorkeur uit te spreken, bepaalde beelden, bepaalde ideeën te kiezen, andere beelden en ideeën af te wijzen. Als wij niet vergeten hebben dat alles goddelijk is, begrijpen we onmiddellijk, dat de mentale houding van oordeel en van keuze ons afhoudt van de goddelijke Eenheid.

Omdat ieder voertuig geneigd is tot automatisme, is een tweede vertekening het onvermijdelijke gevolg: het herhalen van eenzelfde idee leidt tot een *idée fixe*, tot het vooroordeel wat werkt als een blokkage, een "knoop" in het lager mentale lichaam, een echt zwakke plek. Het zich vastbijten in een bepaald idee, ook al is het een goed idee, gaat tegen onze spirituele ontwikkeling in en verhindert ons goddelijk te worden. Doordat het denken verschillen waarneemt, classificeert het, maakt het concepten en geeft het een naam aan dingen, aan voorvallen, aan psychologische toestanden. En dan verschijnt er een derde vertekening van de werkelijkheid, als de naam, het concept belangrijker worden dan het leven. Dan zien wij het leven niet zoals het is, hier en nu, maar door terug te grijpen op begrippen die van tevoren zijn vastgesteld, wat een vorm van vasthouden aan het verleden is, dus nog een obstakel meer voor onze geestelijke groei.

Het juiste denken is de juiste visie van de dingen, de dingen zien zoals ze zijn, hier en nu. Hoe kunnen we het vermogen te verkrijgen tot een dergelijke waarneming, hoe kunnen we leren correct te denken, vertekeningen te voorkomen? Alle leringen wijzen met nadruk op de aandacht die gegeven moet worden aan alles wat men doet, een aandacht die geleidelijk aan dromerijen en andere mentale afdwalingen, die het merendeel van de mensen de meeste tijd bezig houden te niet te doet. Deze aandacht, deze tegenwoordigheid bij het moment, moet voorafgaan aan concentratie-oefeningen. Het is volkomen nutteloos om aan concentratie-oefeningen te doen als men niet al eerder tot op zekere hoogte dit vermogen tot aandacht heeft ontwikkeld. Niets is zonder betekenis, elke activiteit, ongeacht welke, verdient onze volledige aandacht, niet omdat het alleen zo naar behoren uitgevoerd kan worden, maar omdat dit de eerste stap is op het pad van het stil worden van het denken, dat op een natuurlijke manier zal uitmonden in concentratie, wat niets anders

is dan een groeiend vermogen tot aandacht. Er is concentratie, wanneer er geen oordeel meer is, geen keuze, geen vooroordelen, geen vooropgezette ideeën, geen vasthouden aan concepten. Er is concentratie wanneer het denken alleen maar waarneemt, dat wil zeggen wanneer het totaal aanwezig is, hier en nu, wanneer er geen enkele afwijzing meer is en dus geen enkele ongedurigheid. Dan kan meditatie plaatsvinden. Meditatie is dat wat ontstaat als het lagere denken, het ik, totaal stil is. Dan kunnen de spirituele krachten tot de lagere voertuigen doordringen, het werk voor de zuivering van het lager mentale lichaam tot stand brengen, door geleidelijk aan de lagere en grovere mentale trillingen, waarmee zij niet kunnen samengaan, te verwijderen. De zuivering van het lager mentale lichaam is geen werk van de persoonlijkheid, het is het werk dat volbracht wordt in de persoonlijkheid door het binnenstromen van spirituele krachten.

Wanneer men probeert te mediteren, bereikt men niet onmiddellijk de mentale stilte. Het belangrijke is geleidelijk aan te komen tot afwezigheid van weigering, van keuze en van oordeel. Als men gedachten probeert te onderdrukken, versterkt dit hun weerstand. Het is beter te proberen de gedachten te observeren, zonder te beteugelen en zonder aan te moedigen, om te proberen hen in een neutraal licht te zien. Dan gaan ze aan ons voorbij als beelden van een film die evenmin iets te maken hebben met het scherm als met degene die kijkt. Wanneer we deze gedachten bekijken zoals we filmbeelden observeren, is er een begin van afstand van ons lager mentale lichaam, een begin van "disindentificatie". Bovendien bezitten de beelden van een film geen continuïteit. Wanneer wij gedachten zien als beelden van een film zullen we constateren, dat het ik ook geen continuïteit bezit. Ieder van ons heeft de indruk dat hij een ik is, standvastig en blijvend. Daarom lijkt het zo moeilijk om te veranderen, daarom stellen wij altijd het proces van transformatie uit tot de dag van morgen. Maar we zijn niet standvastig en blijvend. Ons denken is opgebouwd uit opeenvolgende beelden, die helemaal los van elkaar staan, zoals beelden van een film die, door het snelle afdraaien, de indruk doen ontstaan een zich voortzettend geheel te vormen. Maar deze continuïteit is slechts schijn. En omdat er

geen enkele vorm van continuïteit bestaat, kunnen sommige leraren als Krishnamurti zeggen dat we op elk moment kunnen veranderen.

Maar wat is denken, wat zijn gedachten nu precies? We hebben gezegd dat het spirituele bewustzijn dat zich op het lager mentale gebied uitdrukt door middel van het lager mentale voertuig, zich uitdrukt als denken, als gedachte, als samenspel van onze gedachten. Het bewustzijn, dat één is, drukt zich uit in uiteenlopende gedachten. Om te proberen een voorstelling te maken van wat zich afspeelt, maken we gebruik van een beeld. Het is gebruikt door I.K. Taimni in *Man, God en the Universe* om te proberen het verschil uit te leggen tussen het ongemanifesteerde en het gemanifesteerde, en dit beeld kan ons helpen het verschil te begrijpen tussen het zuivere bewustzijn en het denken, de gedachte. Het is het beeld van het witte licht wat door een prisma straalt en dan uiteenvalt en verandert in gekleurd licht. Aan de ene kant van het prisma hebben we het witte licht, aan de andere kant de verschillende kleuren, kleuren die reeds in potentie aanwezig waren, geïntegreerd in het witte licht en die voortgekomen zijn uit het witte licht. Het witte licht is de kleuren geworden. We kunnen het zuiver spirituele bewustzijn vergelijken met het witte licht, het lager mentale lichaam met het prisma, en de gedachten met de verschillende kleuren. De wereld van de gedachten is de wereld van verscheidenheid. De wereld van het zuivere bewustzijn is de wereld van eenheid.

Als het bewustzijn tot denken kan worden, kan men zich voorstellen dat het door een tegengestelde, teruglopende beweging weer tot zuiver, ongedifferentieerd bewustzijn kan komen. Maar als wij ons nog niet in staat achten deze tegengestelde beweging tot stand te brengen en terug te gaan tot de oorsprong van onze gedachten aan de andere kant van het prisma, dat uit ons lager mentale lichaam bestaat, kan een duidelijk inzicht, al is het nog zo weinig, in dit proces van verscheidenheid, ons helpen de wereld van kleuren te accepteren en hun onderliggende eenheid te begrijpen die de gemeenschappelijke oorsprong vormt. Verscheidenheid is eenheid gezien vanaf de andere kant van het prisma. Men kan ook zeggen dat de tijd de eeuwigheid is, gezien vanaf de andere kant van het prisma, en dat het vergankelijke

het Absolute is. Het is dus mogelijk om bevrijd te zijn van betrekkelijkheid, bevrijd van tijd, bevrijd van vergankelijkheid - bedenk dat we al gezegd hebben, dat men vrij is van dat wat men begrijpt - terwijl we in deze wereld leven, dat wil zeggen hier en nu.

Alleen gezien vanuit het standpunt van het lagere denken, is de bevrijding altijd iets van morgen - en morgen blijft morgen. Gezien vanuit de invalshoek van het zuivere bewustzijn, is de bevrijding er al, dus onmiddellijk te realiseren. Het houdt de hereniging in van wat verschillend werd. Het is begrijpen, in de etymologische betekenis van het woord: "bevatten, insluiten". Het meer en meer begrijpen van de verschillende aspecten van het leven, het in harmonie zijn met meer en meer verschillende aspecten van het leven, is het zich op weg bevinden naar het spirituele bewustzijn. U zult zeggen: wij kunnen dat niet bereiken want men bevindt zich aan de ene of aan de andere kant van het prisma. Dat is zo, er bestaat een exact moment waarop men naar de andere kant overgaat, maar men kan zich voorbereiden op het maken van de sprong door op een andere manier naar de wereld van verscheidenheid te kijken, door het lagere denken te leren op een gelijke manier de verschillende aspecten van de verscheidenheid te zien, om het leven, de gebeurtenissen, de mensen en hun gedragingen neutraal te bekijken, om ons eigen gedrag neutraal waar te nemen.

Er is één ding dat wij slechts met veel moeite onpartijdig kunnen bezien en dat is ons verleden. Onze onbewuste herinnering is vol oordelen, weigeringen, spijt en frustraties, die we als een zware last met ons meeslepen en die ons verhinderen helemaal in het heden te leven. Hoeveel mensen zijn in staat zich los te maken van de herinneringen uit hun jeugd die zij als ongelukkig gekwalificeerd hebben? Proberen naar ons verleden te kijken, zonder te kwalificeren in gelukkig of ongelukkig, helpt ons onszelf te bevrijden van sommige mentale reacties die oncontroleerbaar lijken, we zeggen dat ze instinctief zijn maar zij treden in feite in werking door de vele oordelen die in onze onbewuste herinneringen liggen opgeslagen.

Al de manifestaties, al de verscheidenheid die is uitgestald in ruimte en tijd, moeten met een neutrale blik bekeken worden

om weer tot eenheid te kunnen komen. En zo zullen wij de eenheid ontdekken in de verscheidenheid. Omdat we deze eenheid altijd zoeken buiten de verscheidenheid, tegenovergesteld aan de verscheidenheid, vinden we haar niet. Eenheid en verscheidenheid zijn één en hetzelfde ding. Verscheidenheid is de wijze waarop eenheid zich uitdrukt in de lagere werelden. Het lager mentale lichaam is een instrument dat deze uitdrukking mogelijk maakt op het gebied van de persoonlijkheid. Als de mens zich identificeert met zijn lager mentale lichaam, zijn relatie met zijn hogere Zelf vergetend, dan ziet hij alleen de verscheidenheid. Hij waant zich geïsoleerd en probeert zich te beheersen, zonder enig resultaat. Als hij zich bewust wordt van de relatieve plaats van het lager mentale lichaam in de samenstelling van de mens, van de relatie met zijn hogere Zelf, dan wordt de verscheidenheid objectief gezien en is niet langer een belemmering voor de waarneming van de onderliggende Eenheid. Dan zal de persoonlijkheid zich laten zuiveren en beheersen door het hogere Zelf, dat de innerlijke Meester is.

Als wij ons bewust zijn van het feit dat het binnenstromen van spirituele krachten, dat wil zeggen van de uitdrukking van ons ware wezen, eindeloos belemmerd, om niet te zeggen geblokkeerd wordt, door de berg van onze emoties, onze verlangens, onze onbeheerste gedachten, dan zullen we ons allereerst bezig houden met het opruimen van deze hindernissen. Maar wat doen wij? We ontkennen het of we ontvluchten het, wat op hetzelfde neerkomt. We ontvluchten het door nog meer kennis te verzamelen in een reeds overbelast denkvermogen en dat kan geen licht brengen. In *Aan de voeten van de Meester* lezen wij het volgende: "Iedere kennis is nuttig en eens zul je alle kennis bezitten. Maar zolang je er maar een gedeelte van bezit, waak er dan voor dat het het meest nuttige is." Wat wij voor alles moeten leren is onszelf te kennen. Dit is geen doel op zichzelf, maar zonder dat bestaat er geen enkele hoop dat we onszelf kunnen bevrijden uit de greep van het ik. Wat verhindert ons om er een begin mee te maken, ons op weg te begeven naar onze vrijheid? Wanneer we een reis gaan ondernemen, ongeacht welke, dan moeten we er zeker van zijn dat ons doel bereikbaar is. Als sommige theosofen spreken over bevrijding, omgeven zij dit idee

met veel geheimzinnigheid en denken zij dat dit slechts haalbaar is na een groot aantal incarnaties. Daarom beginnen ze er niet aan. Toch is er een bevrijding die haalbaar is, dat is de bevrijding uit de greep van het ik, van de identificatie met de persoonlijkheid. Alle grote leraren hebben het gezegd en wij hebben er talrijke voorbeelden van, niet alleen in het verleden maar ook in het heden, niet alleen in het Oosten, maar ook in onze Westerse wereld. Het is mogelijk, vertrekkend vanuit het punt waar wij staan met onze talrijke problemen van allerlei aard, over te gaan tot het stadium boven het ik, op voorwaarde natuurlijk dat wij ons serieus op weg begeven.